

ФІЛОСОФІЯ ПРАВА І МЕТОДОЛОГІЯ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ

Рубіж тисячоліть визначив початок нової історичної епохи, іменованої постмодерном. Постмодерн, зокрема, пов'язаний із твердженням змін у праві і державі, оскільки повсюдно визначилась певна неефективність функціонування права і держави. При цьому і право, і держава ніби втрачають ті риси, які традиційно виступали як ціннісні для культур і цивілізацій. Так, право, що відрізнялося своєю стійкістю, стабільністю, що має у своєму змісті догму права, стало рухливим, плінним, а догматичні складові права навіть виявилися нездатними залишатися стрижнем професійної підготовки юристів. Не менш складностей з існуванням держави, оскільки така визначальна її властивість як суверенітет, усе більш перетворюється у фікцію, не відображаючи можливості прояву держави в нову епоху.

Якщо ж узяти до уваги кризу західної (європейської) традиції права і неспроможність державної влади в світі, який глобалізується, то стає зрозуміла необхідність виходу до нової (сучасної) методології соціального пізнання. Зауважимо, що протягом останнього століття методологія від класичної, збудованої на раціональних і об'єктивних підходах, через неklasичну – з її свободою вибору і суб'єктивністю, вийшла до посткласичної (постмодерністської), яка характеризується визнанням нераціонального і плюралістичного підходів [2, с. 15].

Звертання до постмодерністської методології визначається неможливістю пояснити багато проблем правового і державного життя, керуючись підходами класичної і неklasичної методології. Більше того, найчастіше важко усвідомити й інтерпретувати правові та державні реалії не тільки в рамках використання якого-небудь одного методу, а потрібне сполучення методологічних підходів і навіть об'єднання положень класичної, неklasичної і постмодерністської методології для вирішення виникаючих політичних і правових проблем. Приміром, актуальне використання поряд з аксіологічним підходом при аналізі права і держави, що розкриває зміст основних політико-правових цінностей, інституціонального підходу. Такий синтез інституціонального та аксіологічного підходів відображає єдність цінностей та інститутів, органічний зв'язок моральності й порядку [2, с. 21].

При визначенні стратегії юриспруденції з використанням філолофсько-світоглядних підходів, П.М. Рабінович наполягає на залученні трьох загальнометодологічних постулатів: по-перше, об'єктивної зумовленості обраних методів дослідження його предметом; по-друге, необхідність установлення єдиної істини, що перевіряється об'єктивним критерієм; по-третє, евристичними можливостями використовуваних підходів і методів [3, с. 170-171]. Якщо з приводу першого і третього постулатів сумніви не виникають, то визнання методологічного плюралізму складно сполучається з “єдиною істиною”. Тим більше, якщо складається методологія постмодерну, не кажучи вже про можливі варіанти її єднання з класичною і неklasичною методологією. Мабуть, тут необхідне використання принципу додатковості, а не зміни одного уявлення на інше, де підходи і методи повинні доповнювати один одного для цілісного відображення правової і державної реальності, вироблення продуктивних знань про неї [4, с. 16].

Плюралізм у якості найважливішої складової методології юриспруденції тільки починає пробивати собі дорогу через нашарування моністичного підходу в його ідеалістичній і, до болю звичній марксистській, матеріалістичній версії. Між тим, проблема плюралізму в різноманітті його іпостасей, претензій і принципів уже в другій половині ХХ століття виявилася однією з самих обговорюваних у філософії, науці і культурі. Характерні дві позиції при аналізі поняття плюралізм. Перша – зв'язана з визнанням однієї реальності і багатьох спроб її пізнання; друга – відрізняється постулюванням множинності світів, онтологічного різноманіття «початків» світу [6, с. 127, 129]. Друга позиція більше відповідає постмодерну, що стверджує плюралізм і змінює колишні орієнтири науки: від проблеми істини та її авторитету до проблеми цінності осмислення і розуміння. Зауважимо, що, стверджуючи можливість використання різних підходів, методів, і засобів, плюралізм не гарантує встановлення істини, а лише встановлює свободу її пошуку [6, с. 130, 133].

Визнання плюралізму як принципу реалізації дослідницького пошуку дозволяє не тільки вийти до нових парадигм правового і державного розвитку, але і дає можливість оновити формацій-

ний підхід, який став вже традиційним у вітчизняній юриспруденції. Розкриваючи багатство різних методів і технологій, у порівнянні з монізмом, плюралізм породжує сумніви в нашій здатності створити цілісну, а не фрагментарну картину світу. Тут ілюзорними стають спроби виходу до світової правової культури, визначення права для всіх часів і народів, формування світової та ін.

У сучасних уявленнях відбувається зміна ідеалів раціональності, й якщо класична наука виходила з того, що існує тільки одна досліджувана нею реальність і відповідно одна істина, що відповідає цієї реальності, то сьогодні визнається існування безлічі реальностей, кожна з яких має свої критерії існування [4, с. 7]. В зв'язку з цим, наші уявлення про правову реальність дуже обмежені і не охоплюють розмаїття існування реальностей у правовій сфері. Навіть при першому наближенні може бути виділена нормативна реальність, реальність правосвідомості, реальність правовідносин, реальність правової поведінки – у кожній з яких може бути встановлена істина.

Серед найважливіших питань методології юриспруденції історичного розвитку права і держави не в призмі загальної історії (європоцентристської, лінійної та детерміністичної), а глобальної історії з її поліцентричним світом, що розвивається через екологічні, культурні і політичні кризи з принципово непередбаченим результатом. Для юриспруденції дуже значиме введення в науковий обіг поняття локальної цивілізації як культури здатної видавати глобальні проекти життєвлаштування, що характеризують їх потенційну силу впливу на світ, яка виражається в таких елементах як релігія, ідеологія, стандарти життя. Серед загальних закономірностей розвитку локальних цивілізацій: відсутність в їх динаміці лінійності, односпрямованості; відсутність ієрархічності в розвитку цивілізацій, неправомірність оцінок «вище-нижче», «краще-гірше»; для кожної цивілізації власні стадії росту, своя циклічність; не існує єдиної цивілізації, соціальні норми, цінності, принципи організації, соціальні інститути і т.д. однієї цивілізації не можуть бути еталонними для інших; формування і розвиток цивілізацій підпорядковується визначеним закономірностям, її не можна експортувати чи створити, використати можна лише окремі її елементи [3, с. 36-37].

Цивілізаційний підхід дозволяє визнати природним розмаїття правових культур і державних інститутів як мозаїку світу, що розвивається, зберегти власну унікальність, використовувати досягнення різних цивілізацій, вести з ними

культурний діалог, знаходити спільні правові рішення й організаційні засоби їх здійснення при взаємодії з іншими правовими системами і державами.

Діалог, що розгорнувся, між цивілізаціями і культурами, виводить до формування парадигми партнерських відносин, заснованої на прагненні досягти взаєморозуміння, компромісу у формуванні «загальної мови», згоди думок і дій із протилежною стороною. Цією парадигмою стверджуються цінності комунікативного співробітництва, серед яких рівноправне партнерство, свобода і відповідальність кожної зі сторін, визнання самоцінності партнера, орієнтація на ненасильницькі методи вирішення конфліктів. Для такого партнерства необхідне налаштування на культурну, історичну, стилістичну специфіку кожної зі сторін, воно засновано на принципі взаємної додатковості культур, що мають різні системи цінностей [1, с. 263-264]. При цьому дотримання загальних «правил гри» – партнерських норм – вимагає розширення взаємодії правових систем, посилення діалогу правових культур, руху по лінії взаємних поступок, вироблення довірливих відносин як стратегії довгострокового цивілізаційного співробітництва.

Удосконалення методології визначається не тільки потребами сучасної юридичної практики, але пов'язане також з інтелектуальними інвестиціями у формі залучення до новітніх технологій досліджень. Таким виступає герменевтичний підхід до розуміння права, що є одним з найважливіших на шляху становлення методології юриспруденції в епоху постмодерну. Приплинності догми права для галузевих і спеціальних юридичних наук недоцільно замикатися в рамках сформованих традиційних підходів. Як ніколи раніше, актуальне використання філософських і загальнотеоретичних розробок для вирішення конкретних завдань у найрізноманітніших напрямках юриспруденції.

Якщо постмодерн позначив нездатність юридичної науки за допомогою раціональних рішень проникнути до змін у праві й державі, то, отже, необхідний вихід до методології, здатної до збагнення в сучасному світі, який глобалізується й індивідуалізується, правових і державних реалій, що навряд чи досягне без принципового перегляду питань використання філософського знання в юриспруденції.

В епоху постмодерну філософія права перетворюється в найважливішу складову юриспруденції, яка «пом'якшує» раціоналізм юридичних наук. Настроюючи на збагнення загальних прин-

ципів правової реальності, таких вихідних обґрунтувань права як свобода, справедливість, рівність, філософія права розкриває рух правових цінностей у різних цивілізаціях і культурах. Історико-філософська традиція і сформований правовий досвід, виражені в сучасній філософії права, дають можливість використовувати цю юридичну дисципліну в справі формування професійної правової культури.

Серед факторів, що визначають необхідність використання філософії права для підготовки юристів в Україні, можна виділити: посилення взаємодії нашої правової системи і правової культури з правовими реаліями інших держав; необхідність утвердження ідеї правової держави; завдання щодо підвищення правової культури і подолання правового нігілізму; забезпечення становлення юридичної еліти; визначення перспектив розвитку вітчизняного права і держави.

Філософія права має свою внутрішню побудову, яка розкривається за основними її складовими як наукової дисципліни, іменованими галузями філософії права. Серед них: 1) права онтологія як вчення про правове буття, про існування права, догми права, розмежуванні правового і неправового, правової реальності та її складових; 2) права гносеологія, тобто вчення про природу, метод і логіку пізнання та інтерпретації правової реальності. Тут, у першу чергу, складається методологія пізнання правової реальності, визначаються засади збагнення права; 3) права аксіологія – це вчення про інструментальну (службову) і власну цінності права, цінностях права і правових цінностях, соціальній та

особистісній цінності права в умовах локальних цивілізацій і різних правових культур; 4) права антропологія, що звернена до процесів руху права в людині, правовому розвитку та розмаїттю правових культур.

Філософія права розкриває переваги й недоліки власної правової системи, стверджує, що авторитет права міститься в ньому самому. Вона є могутнім чинником у справі становлення юридичної еліти, позбавляючи державну владу претензій на монополію у формуванні, використанні та забезпеченні права.

Список літератури

1. *Василенко И.А.* Диалог цивилизаций: социокультурные проблемы политического партнерства. – М.: Эдиториал УРСС, 1999.
2. *Демидов А.И.* О методологической ситуации в правоведении // Правоведение. – 2001. – № 4.
3. *Орлова И.Б.* Евразийская цивилизация. Социально-историческая ретроспектива и перспективы. – М.: Норма, 1998.
4. Псевдонаучное знание в современной культуре (материалы «круглого стола») // Вопросы философии. – 2001. – № 6.
5. *Рабинович П.М.* Основы заглавной теории права та держави. – К.: Атіка, 2001.
6. *Селиванов В.* До проблеми розроблення концепції розвитку вітчизняної юридичної науки // Право України. – 2001. – № 7.
7. *Червоная Л.Г.* Плюрализм в социально-гуманитарном познании // ОНС. – 2002. – № 2.

Ю. Н. Оборотов

ФИЛОСОФИЯ ПРАВА И МЕТОДОЛОГИЯ ЮРИСПРУДЕНЦИИ

Современная юридическая наука с необходимостью предлагает использования более тонких методологий исследования. Одна из задач философии права – способствовать правовой ассимиляции методологии постмодернизма.

Y. M. Oborotov

PHILOSOPHY OF LAW AND JURIDICAL METHODOLOGY

Modern jurisprudence presupposes the necessity of using subtle methods of research. One of the tasks of philosophy of law is to entourage the legal assimilation of postmodernism methodology.